

Lasten toiveiden huomioiminen vuorohoidossa

LAB-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK), Sosiaali- ja terveysala
Kevät 2021
Saana Karilahti & Senni Pio

Tiivistelmä

Tekijä(t) Karilahti Saana Pio Senni	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 30 + 3 liitettä	Valmistumisaika Kevät 2021
Työn nimi Lasten toiveiden huomioiminen vuorohoidossa		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Ohjaavan opettajan nimi, titteli ja organisaatio Outi Kokko-Muhonen, lehtori, LAB-ammattikorkeakoulu		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio Kouvolan kaupunki, Nurmilinnun päiväkoti		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka lapset ja kasvattajat kokevat osallisuuden toteutumisen Nurmilinnun päiväkodissa. Opinnäytetyössä aihetta tarkastellaan sekä päiväkodin lasten, että kasvattajien näkökulmasta. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, kuinka lasten toiveita huomioidaan Kouvolassa sijaitsevan Nurmilinnun päiväkodin toiminnan suunnittelussa. Lisäksi tavoitteena oli tuottaa Nurmilinnun päiväkodin henkilökunnalle tietoa siitä, kuinka lasten toiveiden huomioiminen toteutuu heidän päiväkodissaan. Selvitystulosten perusteella Nurmilinnun päiväkoti voi tarvittaessa kehittää toimintaansa.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Opinnäytetyön aineistonkeruu toteutettiin lasten pienryhmähaastattelulla sekä kasvattajille laaditulla strukturoimattomalla sähköisellä kyselylomakkeella. Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyyysillä sekä aineistoa teemoittelemalla. Aineisto kerättiin alkuvuodesta 2021.</p> <p>Tulokset osoittivat, että Nurmilinnun päiväkodin lapset kokivat, että heidän toiveitaan kysytään. Lasten vastauksista korostui erityisesti toive erilaisista leikeistä. Toiveiden toteutumisesta lapsilla oli eriäviä mielipiteitä, mutta suurin osa lapsista kuitenkin koki toiveiden myös toteutuvan. Kasvattajat näkivät osallisuuden lapsen mahdollisuutena vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, toiminnan suunnitteluun ja päätöksiin. Kasvattajien vastauksista tuli ilmi erilaisia menetelmiä, joiden avulla lasten toiveita pyritään kysymään. Kasvattajat kokivat, että lasten toiveita pystytään huomioimaan ja toteuttamaan hyvin päiväkodin toiminnassa ja sen suunnittelussa. Kasvattajien mielestä osallisuuden toteutumisessa olisi kuitenkin vielä kehittämisen mahdollisuuksia.</p>		
Asiasanat varhaiskasvatus, vuorohoito, lapsilähtöisyys, osallisuus		

Abstract

Author(s)	Type of Publication	Published
Karilahti Saana	Thesis, UAS	Spring 2021
Pio Senni	Number of Pages	
	30 + 3 appendices	
Title of Publication		
Paying attention to children`s wishes in nonstandard hour childcare		
Name of Degree		
Degree Programme in Social Services/ Bachelor of Social Services		
Name, title and organization of the supervising teacher		
Outi Kokko-Muhonen, Senior Lecturer, LAB University of Applied Sciences		
Name, title and organization of the client		
Kouvola City, Nurmilintu`s Daycare		
Abstract		
<p>The purpose of this thesis was to find out how do the children and the educators consider participation to be fulfilled in Nurmilintu`s daycare. In the thesis the topic was surveyed from the point of view of both children and educators. The aim of this thesis was to discover how the wishes from the children are taken into consideration while planning the activity in Nurmilintu`s daycare located in Kouvola. The aim was as well to provide information for Nurmilintu`s staff about how does the participation actualize in their daycare. Based on the results of this thesis Nurmilintu`s daycare can improve their working if needed.</p> <p>The thesis was carried out as a qualitative research. The qualitative data for this thesis was collected via interviews and electronic questionnaire. The data was analysed with inductive content analysis and themetically. The data was collected during the beginning of 2021.</p> <p>The results show that the children from the Nurmilintu`s daycare saw that their wishes are asked. Wish of different kind of games was emphasized from the answers of the children. Children had different opinions about the wishes coming true, but majority of the children however felt that the wishes also actualize. The educators saw that participation means child`s chance to have an impact on the things that apply to the child, planning the activity and making decisions. Different kind of methods to ask children`s wishes was emphasized from educator`s answers. The educators felt that they are able to take into consideration and also execute the children`s wishes in planning the activity. The educators also think that there is place for improvements.</p>		
Keywords		
early childhood education, nonstandard hour childcare, child orientation, participation		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa.....	3
2.1	Osallisuus.....	3
2.2	Lapsilähtöisyys.....	5
2.3	Lapsi vaikuttajana päiväkodissa.....	6
2.4	Varhaiskasvattajat lapsen osallisuuden mahdollistajina.....	8
3	Vuorohoito osana varhaiskasvatusta.....	11
3.1	Varhaiskasvatus ja sitä ohjaavat asiakirjat.....	11
3.2	Vuorohoito.....	13
4	Selvityksen tavoite, tarkoitus ja selvityskysymykset.....	15
5	Opinnäytetyön toteutus.....	16
5.1	Yhteistyötaho.....	16
5.2	Selvitysmenetelmä ja aineiston keruu.....	16
5.3	Lasten haastattelu.....	17
5.4	Aineiston käsittely.....	18
5.5	Selvityksen eettisyys ja luotettavuus.....	19
6	Selvityksen koonti.....	21
6.1	Lasten ajatukset.....	21
6.2	Kasvattajien ajatukset.....	22
6.2.1	Osallisuuden käsite.....	22
6.2.2	Osallisuuden näkyminen ja toteutuminen.....	23
6.2.3	Osallisuuden kehittäminen.....	23
7	Yhteenveto.....	25
7.1	Johtopäätökset.....	25
7.2	Pohdinta.....	26
	Lähteet.....	28

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 2. Suostumuslomake

Liite 3. Kyselyrunko

1 Johdanto

Varhaiskasvatus on viimeisen kymmenen vuoden aikana kokenut suuria muutoksia. Myös työelämän muutokset ja moninaistuminen ovat vaikuttaneet omalta osaltaan varhaiskasvatuksen kenttään ja tuoneet mukanaan uudenlaisia tarpeita lasten hoitoaikoja ajatellen. Näihin tarpeisiin vastaamaan on perustettu vuoropäiväkoteja. Vuoropäiväkodit tarjoavat hoitomahdollisuutta myös päiväkodeille epätyypillisinä aikoina, kuten iltaisin, öisin, viikonloppuisin ja juhlapyhinä. Lisäksi varhaiskasvatuksen työkenttää ovat muovanneet sekä poliittiset että rakenteelliset muutokset, kuten uusi varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelma, joiden myötä päiväkodeissa on ryhdytty uudella tavalla korostamaan lapsen asemaa, osallisuutta ja kuulemista.

Varhaiskasvatuksen muuttuessa yhä lapsilähtöisempään ja lapsia osallistavampaan suuntaan, selvityksemme aihe on hyvin ajankohtainen. Opinnäytetyössämme selvitämme, kuinka lasten toiveiden huomioiminen toteutuu Nurmilinnun vuoropäiväkodissa. Tavoitteenamme oli saada selville, kysytäänkö lasten toiveita, millaisia toiveita lapsilla on ja kuinka lasten toiveita toteutetaan vuorohoidossa. Tavoitteena oli myös tuottaa päiväkodin henkilökunnalle tietoa siitä, kuinka lasten toiveiden huomioiminen heidän päiväkodissaan toteutuu. Aihetta tarkastellaan sekä lasten että kasvattajien näkökulmista. Saimme toiveen kyseisestä selvityksestä suoraan Nurmilinnun päiväkodilta.

Opinnäytetyömme tutkimuskohteeksi valikoitui Nurmilinnun päiväkodin kaksi ryhmää, joissa lapset ovat iältään 3–5-vuotiaita. Opinnäytetyömme aineisto kerättiin sekä kyselyä että haastattelua hyödyntäen. Nurmilinnun päiväkodin kasvattajien mielipiteitä ja ajatuksia keräsimme sähköisen kyselylomakkeen avulla ja lasten ajatuksia keräsimme haastattelua käyttäen.

Halusimme haastatella juuri lapsia opinnäytetyötämme varten, sillä lapsilla voi olla paljon sellaisia ajatuksia ja tietoja, mitä aikuisilla ei välttämättä ole. Lasten mielipiteiden ja ajatusten kuuleminen on erityisen tärkeää, jotta varhaiskasvatuksen toimintaa voidaan kehittää osallistavampaan ja lapsilähtöisempään suuntaan. Vuorohoito ja sen erityispiirteet osana varhaiskasvatusta ja osallisuuden toteutumista ovat mielestämme aiheina kiinnostavia, ja tämän vuoksi opinnäytetyömme aiheeksi valikoitui ”lasten toiveiden huomioiminen vuorohoidossa”.

Opinnäytetyömme avainsanoja ovat varhaiskasvatus, vuorohoito, lapsilähtöisyys ja osallisuus. Opinnäytetyömme luvuissa yksi ja kaksi olemme avanneet yleisesti lapsilähtöisyyttä, osallisuutta lasten ja kasvattajien näkökulmista, varhaiskasvatusta sekä vuorohoitoa. Neljännessä ja viidennessä luvussa avaamme opinnäytetyömme toteutusta. Kuudennessa

luvussa kokoamme ja kuvailemme opinnäytetyöstämme saamiamme tuloksia. Seitsemännessä luvussa peilaamme saatuja tuloksia teorian tietoon ja puramme opinnäytetyöprosessiamme.

2 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

2.1 Osallisuus

Osallisuutta käytetään käsitteenä puhuttaessa kansalaisten vaikutusmahdollisuuksista yhteiskunnassa. Osallisuus viittaa aktiiviseen jäsenyyteen, kuulluksi tulemiseen ja mielipiteiden ilmaisuun, joten osallisuus on siis perusolemukseltaan aina vuorovaikutuksellista (Nurmi & Rantala 2011, 16). Viimeisen vuosikymmenen aikana osallisuuden käsitettä on alettu yhä laajemmin soveltamaan koskemaan myös lasten kanssa tapahtuvaa toimintaa. Osallisuus on toimijuutta, joka näkyy etenkin vuorovaikutussuhteissa. Osallisuuden toteutuminen edellyttää vastavuoroisuutta tilanteeseen osallistuvien kesken. Osallisuus ei siis ole vain osallistumista valmiiksi järjestettyyn toimintaan, vaan siihen kuuluu kaikkien osapuolten aito mahdollisuus vaikuttaa. Se edellyttää kuulluksi tulemistä sekä muiden kuuntelemista. (Koivula ym. 2017, 45, 46.)

Osallisuuteen liittyy vahvasti myös minuus, toimijuus ja ihmisen oma kokemus itsestään toimijana. Minuus on oman elämän osallisuutta, vuorovaikutuksellista toimijuutta ja ryhmän jäsenenä olemista. Toimijuudella tarkoitetaan yksilön tai ryhmän kykyä omaehtoiseen toimintaan erilaisissa tilanteissa. Kokemus toimijuudesta on yksilön kokemus siitä, että hän pystyy itse vaikuttamaan maailmaan. Toimijuus antaa olemiselle mielekkyyttä ja merkityksellisyyttä. Niin yksilöllinen kehityksemme kuin yhteiskuntammekin kehitys riippuvat osallistavasta toimijuudesta. Erilaiset ympäristöt tarjoavatkin niin mahdollisuuksia kuin rajoitteita toimijuudelle ja sen toteutumiselle. Jotta ihminen voi kehittyä ja kasvaa toimijuuteen, häntä tulee myös kohdella aktiivisena toimijana. Positiivisia kokemuksia toimijuudesta syntyy, kun ihminen kykenee, pystyy, voi, osaa ja haluaa tehdä erilaisia asioita. (Nurmi & Rantala 2011, 19,21; Karila & Lipponen 2019, 160,165–167)

Osallisuutta voidaan kuvailla ulkopuolisuuden, syrjäytymisen ja osattomuuden vastakohdaksi. Ihmisen osallisuutta omaan elämäänsä ei kuitenkaan valitettavasti voida pitää itsensänselvyytenä. Osattomuuden kokemukset omassa elämässä voivat näkyä lamaantumisenä arkisten tilanteiden edessä, vieraantumisenä omasta itsestä ja eristäytymisenä yhteisöistä. Osattomuus voi näiden tekijöiden kautta johtaa merkityksettömyyden ja yksinäisyyden tunteisiin. Vastaavanlaiset osattomuuden kokemukset voivat johtaa myös vakaviin mielenterveydellisiin ongelmiin, kuten esimerkiksi masennukseen. (Nurmi & Rantala 2011, 14,19)

Yksilön tasolla osallisuus on kokemus, joka syntyy ihmisen tuntiessa kuuluvansa johonkin itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön. Kun taas yhteisön tasolla osallisuus ilmenee keskinäisenä arvostuksena, luottamuksena ja mahdollisuutena vaikuttaa yhteisöä koskeviin

asioihin. Yhteiskunnan tasolla osallisuus tarkoittaa oikeuksien toteutumista ja keskinäistä vastavuoroisuutta. Poliitiikan tasolla osallisuus on toimenpiteitä, joilla edistetään ihmisten osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa. Tärkeä rooli osallisuuden edistämiseksi on yhteiskunnan rakenteilla sekä kuntien ja maakuntien palveluilla. Myös esimerkiksi koulut, järjestöt ja harrastusseurat ovat tärkeässä roolissa osallisuuden vahvistamiseksi. (THL 2020.) Osallisuuden kulttuurissa on kyse kasvamisesta demokraattiseen toiminta- ja ajattelutapaan (Koivula ym. 2017, 47).

Ihmisen ensimmäiset osallisuuden kokemukset voivat syntyä jo vauvana. Kokemus osallisuudesta syntyy, kun vauva huomaa toisen ihmisen vastaavan toistuvasti ja riittävän ennustettavasti hänen aloitteisiinsa ja viesteihinsä sellaisella tavalla, joka ilmaisee lapsen tulleen huomatuksi ja kuulluksi. Sekä vauvan omat aloitteet että hänen reaktionsa toisten aloitteisiin synnyttävät osallistavan vuorovaikutuksen tiloja ja vahvistavat lapsen toimijuutta. Leikki on lapselle erityislaatuista osallisuutta, jonka ainoa päämäärä on ilo. (Nurmi & Rantala 2011, 15.)

Osallisuus ei ole vain toimintaan osallistumista vaan se on sisällöltään paljon laajempaa ja monitahoisempaa (Kangas ym. 2018, 36). Osallisuuden edistäminen on yksi Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoitteista. Se on myös nostettu esiin keskeiseksi keinoksi ehkäistä syrjintää ja köyhyyttä. Eriarvoisuutta voidaan vähentää edistämällä ja lisäämällä osallisuutta, minkä vuoksi osallisuus katsotaankin yhdeksi terveyttä edistäväksi tekijäksi sekä terveyden ja tasa-arvon edellytykseksi. (THL 2019.)

Myös lainsäädäntö velvoittaa lasten ja nuorten osallisuuteen. Suomen lainsäädännön mukaan lasten ja nuorten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti:

Perustuslain 6 §:ssä määrätään, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Perustuslaki 731/1999). Kuntalain 22 §:n mukaan kuntalaisilla ja palvelun käyttäjillä tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan (Kuntalaki 410/2015). Nuorisolain 24 §:n mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa (Nuorisolaki 1285/2016). Perusopetuslain 47 a §:ssä säädetään, että opetuksen järjestäjän tulee edistää oppilaiden osallisuutta ja huolehtia, että oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestyssäännön valmisteluun. Koululla tulee olla

sen oppilaista muodostuva oppilaskunta, joka voi olla useamman koulun yhteinen (Perusopetuslaki 628/1998).

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artikla velvoittaa takaamaan, että lapsella, joka kykenee muodostamaan oman näkemyksensä, tulee olla mahdollisuus ilmaista vapaasti näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimituksissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti (Unicef).

2.2 Lapsilähtöisyys

Suomalainen varhaiskasvatus on viime vuosien aikana muuttunut monin eri tavoin. Varhaiskasvatus on kohdannut sekä poliittisia, että rakenteellisia muutoksia. Esimerkkinä näistä muutoksista toimivat uusi varhaiskasvatuslaki (540/2018) sekä varhaiskasvatuksen sijoittuminen opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan alle. Näiden varhaiskasvatuksessa tapahtuneiden uudistusten myötä, varhaiskasvatuksen asema yhteiskunnassa on selkiytynyt ja se on saanut osakseen ansaitsemaansa arvostusta. Varhaiskasvatus on ensimmäinen osa kasvatus- ja koulutusjärjestelmää sekä elinikäistä oppimista. Myös asenteiden ja periaatteiden tasolla varhaiskasvatus nähdään uudessa valossa. Huomattavin muutos on siinä, että lapsi on noussut varhaiskasvatuksen keskiöön ja lapsuutta pidetään tärkeänä elämänjaksona eikä vain siirtymävaiheena kohti nuoruutta ja aikuisuutta. (Koivula ym. 2017, 10; Leskisenoja 2019, 29–30.)

Varhaiskasvatukselta vaaditaan nykypäivänä lapsilähtöisyyttä, joka on käsitteenä korvanut aikaisemmin käytetyn lapsikeskeisyyden. Lapsilähtöisyyttä ja lapsikeskeisyyttä yhdistää lapsen tarpeiden ensisijaisuus. Varhaiskasvatuksen toiminta tulisi suunnitella siten, että jokainen lapsi huomioidaan yksilöllisesti eikä vain osana ryhmää. (Kalliala 2008, 22.) Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan käytännön tasolla varhaiskasvatuksen toiminnan järjestämistä niin, että myös lapsia kuullaan ja heidän mielipiteensä tulevat huomioituiksi (Ranta. 2018). Lapsilähtöisyys-käsitettä käytetään yleensä kuvaamaan käytännön työn toimintatapaa esimerkiksi varhaiskasvatuksessa (Karlsson & Karimäki 2021, 21).

Päiväkotimaailmaa on alettu muovaamaan lapsilähtöisempään suuntaan myös rakenteellisten muutosten kautta. Esimerkkejä tällaisista toimintaa lapsilähtöisempään suuntaan vievistä muutoksista ovat pienryhmätoiminta ja leikkialuepedagogiikka. Pienryhmätoiminta mahdollistaa lasten yksilöllisemmän huomioimisen ja kuulemisen. Leikkialuepedagogiikan ajatuksena on se, että lapset saavat itse valita haluamansa leikin, ja tämän myötä lasten

päätösvallan ja osallisuuden nähdään lisääntyvän. Samalla lapsilla on myös mahdollisuus leikkiä uusien tuttavien kanssa. Muutosten tavoitteena on myös viedä varhaiskasvatusta lapsia kuuntelemaan ja sosiaalisia taitoja kartuttavaan suuntaan. (Karila & Lipponen 2019, 90)

Suomalaisen varhaiskasvatuksen yksi tärkeimmistä laatuksista onkin lapsilähtöinen pedagogiikka. Lapsilähtöisesti toteutettu pedagogiikka on lasten itsensä näköistä ja se perustuu valmiiden toimintamallien sijaan lasten tarpeiden ja ideoiden huomioimiselle sekä lasten kuulemiselle. Jokainen lapsi nähdään ainutlaatuisena, monipuolisena ja kokonaisvaltaisena yksilönä, jota tulee kuulla ja huomioida arvokkaana ja merkityksellisenä. Tämä ei silti tarkoita, etteivätkö aikuiset johtaisi toimintaa ja vastaisi sen sujuvuudesta, tavoitteista ja laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumisesta. Kaiken varhaiskasvatuksen toiminnan tulee joka tapauksessa olla pedagogisesti perusteltu niin, että lapsen tarpeet ja etu muodostavat toiminnan tavoitteet. (Roos 2016, 53–54; Leskisenoja 2019, 30.)

2.3 Lapsi vaikuttajana päiväkodissa

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on ryhdytty korostamaan lasten osallisuuden merkitystä ja kuulemista eri palveluiden piirissä ja niin myös varhaiskasvatuksessa. Uuteen varhaiskasvatukseen (580/2015) on kirjattu lasten oikeudesta osallisuuteen ja itseään koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) lapsen osallistumista toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa korostetaan. Yksi tärkeä lähtökohta varhaiskasvatuskäytännön osallistumiselle ja osallisuudelle on myös Lapsen oikeuksien sopimus. Keskeistä on toimijuus, kuulluksi tuleminen ja osallisuus. Osallisuus ja toimijuus ovat keskenään lähes samaa tarkoittavia käsitteitä, ja kuulluksi tuleminen liittyy molempiin käsitteisiin. Lasten kuuleminen tarjoaa lapselle mahdollisuuden toimia ja tulla huomioituksi ympäristössään. (Koivula ym. 2017, 36, 45.)

Lapsen osallisuus tarkoittaa sitä, kuinka lapsi pääsee mukaan määrittämään, toteuttamaan ja arvioimaan hänen etunsa mukaan tehtäviä toimia, päätöksiä ja hänelle tärkeitä asioita. Osallisuudessa olennaista on vastavuoroisuus. Erilaiset kokemukset osallisuudesta toimivat tärkeinä vahvistavina tekijöinä lapsen persoonan eripuolien kehittyessä (Nurmi & Rantala 2011, 16). Lapsen oikeus osallistumiseen ei rajoitu vain lasta itseään koskevaan päätöksentekoon ja hänen mielipiteidensä huomioimiseen, vaan laajemmassa näkökulmassa lapsella on oikeus vaikuttaa myös elinympäristöön ja yhteisöjään koskeviin asioihin (Nurmi & Rantala 2011, 54). Osallisuus koostuu oikeudesta tietää itseään koskevista suunnitelmista, päätöksistä ja toimenpiteistä sekä niiden perusteluista. Osallisuus on mahdollisuutta ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa asioihin, mutta toisaalta myös oikeutta kieltäytyä osallistumisesta tai ilmaisemasta mielipidettään. Osallisuuden kokemusten kautta opitaan elämään

ja olemaan yhdessä. Mahdollisuus olla osallisena on siis hyvin merkittävää ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. (Oranen 2019; Koivula ym. 2017, 47.)

Lasten osallisuuden toteutuminen syntyy useasta eri tekijästä. Ensimmäinen tekijä on ryhmän yhteinen kieli, jolla yhteinen kommunikaatio, neuvottelu ja kuulluksi tuleminen ovat mahdollisia. Toisena tekijänä osallisuus edellyttää, että lapsella on riittävästi tietoa siitä tilanteesta, aiheesta tai ympäristöstä, jossa he voisivat olla osallisena. Kolmas osallisuuden tekijä on lasten pääsy materiaalsiin resursseihin ja vaikuttaminen niiden hankintaan tai käyttötapaan. Lisäksi osallisuuden toteutuminen vaatii oikeanlaista tunnetilaa sekä luottamusta itseensä ja muihin. (Koivula ym. 2017, 48, 49.)

Varhaiskasvatuksessa osallisuudella tarkoitetaan sitä, että lapset ovat aktiivisia ryhmän jäseniä ja toimijoita. Osallisuus tarkoittaa tapaa, jolla lapset tulevat kohdatuiksi joka päivä. Heidän mielipiteitään ja ajatuksiaan kuullaan ja huomioidaan. Lapsilla pitää olla mahdollisuus tulla hyväksytyksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä päästä vaikuttamaan omaan elämäänsä liittyviin asioihin. Osallisuuden edistämiseksi lapsi tulee nähdä aktiivisena toimijana ja yhteisönsä arvostettuna jäsenenä, jonka toimijuutta tuetaan jatkuvasti. Lasten mielenkiinnon kohteiden hyödyntäminen toiminnan suunnittelussa sekä lasten osallistaminen toiminnan suunnittelun ja toteutuksen eri vaiheissa auttavat kehittämään lapsille mieleistä toimintaa. Aidosti osallistava tilanne antaa lapselle mahdollisuuden tulla tunnetuksi arvokkaana osana yhteisöä ja aivan omana itsenään. (Kataja E. 2018; THL 2019.)

Ei voida kuitenkaan olettaa, että lasten osallisuus toteutuisi aivan itsestään ilman, että sille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia päivittäisessä arjen vuorovaikutuksessa. Osallisuutta täytyy joskus myös suunnitella, aivan kuten kaikkea muutakin päiväkodissa tapahtuvaa toimintaa ja pohtia, miten tarjota lapsille mahdollisuuksia kokea osallisuutta ryhmän toiminnassa, miten tukea ujoja ja hiljaisia lapsia ilmaisemaan kiinnostuksen kohteitaan ja miten todentaa lapsille heidän kiinnostuksen kohteidensa vaikuttavuus yhteiseen toimintaan. (Kangas ym. 2018, 9.)

Kuulluksi tuleminen on yksi osallisuuden keskeisimmistä perustoista ja siksi onkin tärkeää, että lapset pääsevät suunnitteluprosessin kaikkiin vaiheisiin mukaan omien edellytysten mukaisesti. Lasten osallistuminen suunnitteluprosessiin on merkityksellistä myös oppimisen kannalta. (Kangas. ym. 2018, 37.) Lasten kuuleminen mahdollistaa pedagogisen toiminnan, jossa lapset huomioidaan yksilöllisesti, heidän lähtökohtansa ja ajattelunsa huomioon ottaen. Lasten kuuleminen ei kuitenkaan yksin riitä osallisuuden toteutumiseen, sillä osallisuuteen kuuluu myös lapsen osallisuus päätöksentekoon. (Koivula ym. 2017, 46.) Lasten päästessä ideoimaan monipuolisesti ryhmän toimintaa eri vaiheissa, kuten ideoinnissa

ja itse toteutuksessa, sitä suurempia lasten kokemukset osallisuudesta ovat (Kangas ym. 2018, 36).

Lasten osallisuuden tulisi toteutua kaikilla toiminnan osa-alueilla, mutta parhaimmat vaikuttamismahdollisuudet lapsilla on heidän omilla leikeissään. Mitä enemmän päätettävät asiat koskevat koko päiväkotiryhmää, sitä pienemmät vaikuttamismahdollisuudet yksittäisillä lapsilla on. Heikoimmat vaikuttamismahdollisuudet lapsilla on niissä toiminnoissa, joita ohjaavat vahvat päivittäiset rutiinit. Tällaisia toimintoja ovat esimerkiksi lasten perustoimintoihin liittyvät tilanteet, kuten ruokailu, lepoaika ja pukeminen, jotka kattavat suurimman osan päivittäisistä toiminnoista. On kuitenkin tärkeää pyrkiä vahvistamaan lasten osallisuutta myös perustoiminnoissa. Lasten vaikuttaminen voi siis olla aikuisten säätelemää ja eri tavoin rajoitettua. (Kangas ym. 2018, 36; Koivula ym. 2017, 50–51.)

Arki päiväkodissa rakentuu erilaisten toimintatapojen ympärille. Jotkut toimintatavoista ovat aikuisten päättämiä, mutta joidenkin kohdalla myös lapsilla on vaikutusmahdollisuuksia. Näin ollen myös lasten osallisuuden mahdollisuudet vaihtelevat ja usein osallisuuden vastapuolelle asettuu se, että aikuiset päättävät ja lapset mukautuvat aikuisten päätöksiin. Lapsille annetaan mahdollisuuksia eri toimintoihin päivän aikana, mutta kuitenkin aikuisten määrittämien rajojen sisällä. Aikuiset päättävät miten toimitaan ja lasten oletetaan sopeutuvan näihin määräyksiin ja sääntöihin, vaikka lasten tulisi myös itse osallistua aktiivisesti sääntöjen määrittämiseen. (Roos 2016, 54.)

Osallisuuden tavoitteena on kasvattaa lapsista aktiivisia ja ajattelevia, itsensä näköisiä ja itseensä luottavia sekä toiset huomioon ottavia yhteiskunnan jäseniä. Näitä ominaisuuksia ei kuitenkaan opita sopeutumalla tai mukautumalla aikuisten päätöksiin vaan ne opitaan harjoittelemalla vastuun kantamista ja oppimista. Aikuisten tehtävänä on rohkaista lapsia kertomaan omista havainnoistaan, ajatuksistaan, päätelmistään ja mielipiteistään sekä ilmaisemaan omia tunteitaan ja toiveitaan. (Roos 2016, 54.) Lasten ymmärrys yhteisöstä, vastuusta, oikeuksista ja päätösten seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta tukevassa varhaiskasvatusympäristössä lapsi voi kokea itsensä tärkeäksi osaksi yhteisöä sekä kokea olevansa tarpeellinen. (Kangas ym. 2018, 16, 19, 20.)

2.4 Varhaiskasvattajat lapsen osallisuuden mahdollistajina

Lasten osallisuudella ei tarkoiteta vain lasten osallisuutta lisääviä projekteja tai yksittäisiä toimintatapoja, vaan osallisuuden lähtökohtana on kasvattajien näkemys lapsesta ja hänen toimijuudestaan. Osallisuuden mahdollistaminen tarkoittaa myös eri asioita eri lasten kanssa toimiessa ja tämän vuoksi jokainen lapsi tulee huomioida yksilöllisesti. Päiväkoti tarjoaa ympäristönä lukemattomia mahdollisuuksia lasten osallisuuden kokemusten

lisäämiseksi, mikäli päiväkodin kasvattajat vain tiedostavat osallisuuden ja osallisuuden kulttuurin tärkeyden. (Koivula ym. 2017, 54–55.) On tärkeää, että päiväkodin aikuisilla on halua ja taitoa kerätä lapsista ja lapsilta tietoa sekä myös hyödyntää saamaansa tietoa (Roos 2016, 92).

Osallisuuteen sisältyy sääntöjen karsiminen ja lapsen valinnanvapauden kasvattaminen ja tämän vuoksi osallisuuden lisääminen voi herättää kasvattajissa monenlaisia tunteita. Osalle kasvattajista osallisuuden lisääminen voi näyttäytyä päämäärättömyytenä, rajattomuutena tai jopa kaaoksena. Aikuisille ja kasvattajille voi syntyä pelko vallan ja hallinnan menettämisestä ja lasten hallitsemattomasta käytöksestä. Myös pelko oman auktoriteetin ja ammattilaisen aseman vaarantamisesta voi muodostua osallisuuden esteeksi, mitä osallisuus ei kuitenkaan missään nimessä tarkoita, sillä päättämisvastuu säilyy kuitenkin aina aikuisella. Lasten osallisuuden toteutumisen esteenä voi myös usein olla aikuisten kiire ja puutteelliset vuorovaikutustaidot. (Leskisenoja 2019, 154; Nurmi & Rantala 2011, 35.)

Varhaiskasvatuksen henkilökunnalla voi olla vaihtelevia ajatuksia siitä, miten osallisuutta toteutetaan käytännössä ja tarpeettoman usein aikuiset tekevätkin lasten puolesta valmiiksi sellaisia asioita, joihin lapsilla olisi halua ja kykyä osallistua aikuisen rinnalla. Lapsille on tärkeä tarjota kokemuksia omista taidoistaan ja osaamisestaan. Lasten osallisuuden mahdollistaminen tarkoittaa usein sitä, että kasvattajat pystyvät joustamaan etukäteissuunnitelmistaan silloin, kun lasten aloitteet ja mielenkiinto vievät toiseen suuntaan. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tehtävänä on osata tunnistaa ja poistaa lasten osallisuuden tielle tulevia esteitä. Kasvattajien on pohdittava, kuinka osallisuuden lähtökohtia voitaisiin tasoittaa ryhmän sisällä ja kuinka he pystyisivät kytkemään omat pedagogiset tavoitteensa toimintaan, joka on myös lapsille mieleistä. (Koivula ym. 2017, 45–50; Leskisenoja 2019, 151–152.)

Osallisuuden mahdollistamiseksi vuorovaikutustilanteissa, kasvattajan on tärkeää olla aidosti läsnä ja kohdata lapset sensitiivisesti. Tärkeää on myös arvostaa ja kuunnella lasten mielipiteitä ja aloitteita, myös sanattomia viestejä. Päiväkodin henkilöstön tehtävänä on huomata lasten viestit, vaikka lapsilla ei vielä olisi kielitaitoa tai sanoja niiden ilmaisemiseen. Kun lapsen aito osallisuus lisääntyy, se lisää myös aikuisen ja lapsen kiireetöntä yhdessä oloa, lasten kuulemista, lasten ajatusten arvostamista ja heidän kykyihinsä uskomista. Osallisuutta vahvistaa lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lasten osallisuutta tukee myös se, että lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa resurssien ja välineiden hankintaan sekä saada onnistumisen kokemuksia ja toimia luottamuksellisessa ilmapiirissä. (Kangas ym. 2018, 15,36; Leskisenoja 2019, 150.)

Osallisuuden ilmapiiriä voidaan tietoisesti vahvistaa, esimerkiksi päiväkotiryhmän yhteistä toimintaa ja yhteisiä projekteja dokumentoimalla. Lapset voivat myös itse osallistua dokumentointiin ja sen toteuttamiseen, esimerkiksi valokuvauksen tai piirrosten muodossa. (Koivula ym. 2017, 50.) Lisäksi päiväkodin kasvattajat voivat toimia lasten huoltajille mallina osallistavasta toiminnasta jakamalla omia ajatuksiaan, yrityksiään, epäonnistumisiaan ja onnistumisiaan lapsen osallistamiseen liittyen (Nurmi & Rantala 2011, 22). Osallistavan toimintakulttuurin toteutuminen päiväkodissa edellyttää sekä yksittäisen aikuisen että koko päiväkodin henkilökunnan sitoutumista osallisuutta edistäviin toimintatapoihin. Jotta osallisuus voisi toteutua, täytyy osallisuuden ilmetä päivittäin lapsen arjessa eli osallisuuden täytyy olla vahvasti osa päiväkodin toimintakulttuuria. Päiväkodin henkilöstön tehtävänä on tukea lasten osallisuutta heidän omassa ryhmässään. (Kangas ym. 2018, 16, 19, 20.)

Päiväkodissa kasvattajat voivat mahdollistaa lapsille päätösvaltaa esimerkiksi tarjoamalla tietyn määrän vaihtoehtoja, joista lapsi tai lapsiryhmä saa valita mieluisimman. Monessa tapauksessa lapsen osallisuus pohjautuu siihen, että lapset itse esittävät kasvattajille ehdotuksia tai kysymyksiä esimerkiksi tekemistä tai välineitä koskien, jolloin aikuinen pystyy toimimaan eräänlaisena osallisuuden mahdollistajana lupia myöntämällä. (Koivula ym. 2017, 52.)

Osallisuus paikantuu usein lasten ja aikuisten väliseen päivittäiseen vuorovaikutukseen ja kanssakäymiseen. Vuorovaikutus on osallisuuden perusta. Lapsi voi kokea aitoa osallisuuden tunnetta vain silloin, kun aikuiset oikeasti tavoittavat lapsen näkökulman asioihin. Kokemukset kuulluksi ja hyväksytyksi tulemisesta ovat lapselle ensiarvoisen tärkeitä. (Roos 2016, 56.) Lasten näkökulman poikkeaminen aikuisten näkökulmasta voi haastaa kasvattajia reflektoimaan ja uudelleen miettimään omaa ajatteluaan ja toimintaansa sekä toimia näin myös lähteenä ammatilliselle kehitykselle (Koivula ym. 2017, 46).

3 Vuorohoito osana varhaiskasvatusta

3.1 Varhaiskasvatus ja sitä ohjaavat asiakirjat

Varhaiskasvatus tarkoittaa lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa, jotka yhdessä muodostavat toimivan kokonaisuuden, jossa monet suomalaiset lapset viettävät suuren osan elämästään. Varhaiskasvatuksessa tärkeänä osana on erityisesti pedagogiikka, joka tarkoittaa yksinkertaisuudessaan aikuisen (kasvattaja) ja lapsen (kasvatettava) välistä suhdetta. Varhaiskasvatuksen keskeisimpiä tavoitteita ovat lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, lapsen oppimisen edellytysten tukeminen sekä lapsen tuen tarpeen yksilöllinen tunnistaminen. Lisäksi tavoitteena on tarjota oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon, äidinkieleen ja katsomukseen sekä oikeus turvattuun ja monipuoliseen leikkiin. Tärkeää on myös varmistaa lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. (Varhaiskasvatustilasto 2020; Opetushallitus 2020; Roos 2016, 52.)

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja se kattaa lapsen ensimmäiset vuodet peruskoulun aloittamiseen saakka. Varhaiskasvatus on tärkeä vaihe lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen polulla ja se luo vankkaa perustaa lapsen elinikäiselle hyvinvoinnille ja oppimiselle. Valtakunnallisten ohjausten mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on mahdollistaa jokaiselle varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella yhdenvertaiset edellytykset kokonaisvaltaiseen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Varhaiskasvatus tasoittaa myös esimerkiksi lasten kotitaustoista johtuvia eroja. Jokaisen lapsen yksilöllistä oppimista ja kehitystä tuetaan, mutta varhaiskasvatus mahdollistaa lapsille myös yhdessä oppimisen mahdollisuuksia. Varhaiskasvatuksessa opitut uudet asiat edistävät ja vahvistavat lasten aktiivista toimijuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7,14,19; Opetushallitus 2020; Koivula ym. 2017, 9, 26; Leskisenoja 2019, 29–30.)

Erityisen tärkeää lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ja oppimisen kannalta on huoltajien kanssa tehtävä säännöllinen ja kiinteä yhteistyö. Henkilöstön ja lapsen huoltajien välinen säännöllinen yhteistyö tuo lapsen elämään turvallisuutta ja jatkuvuutta sekä mahdollistaa yhteisen kasvatustehtävän, joka on myös lapsen kannalta mieluinen. Ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta on huoltajilla, mutta varhaiskasvatuksen tehtävänä on täydentää sekä tukea kotien ja huoltajien kasvatustehtävää ja vastata omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista. Varhaiskasvatus siis mahdollistaa huoltajien osallistumisen työelämään tai opiskeluun sekä heidän tukemisensa kasvatustyössä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7, 19; Koivula ym. 2017, 26.)

Varhaiskasvatusta on pyrittävä järjestämään mahdollisimman lähellä palvelun käyttäjiä ja tarpeita vastaavina aukioloaikoina. Kunnalla on vastuu varhaiskasvatuksen järjestämisestä niin laajasti kuin kunnassa on sille tarvetta. Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa perhepäivähoitona, päiväkotitoimintana tai avoimena varhaiskasvatustoimintana. Yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista on päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus. Toiminta päiväkodeissa on ryhmämuotoista ja lapsiryhmät muodostetaan ottaen huomioon esimerkiksi tuen tarve, sisarussuhteet tai lasten ikä. Ryhmien muodostamisessa tulee myös ottaa huomioon henkilöstön mitoitus ja ryhmien enimmäiskokoon liittyvät säädökset. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 14, 18.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet luovat kehyksen varhaiskasvatuksessa toteutettavalle pedagogiikalle ja käytännöille ja konkretisoivat näin varhaiskasvatustilain asettuja tavoitteita. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tukevat, edistävät ja ohjaavat yhdenvertaisen ja laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumista Suomessa. Yhä tärkeämmäksi osaksi varhaiskasvatusta ja sen käytänteitä ovat nousseet lasten yksilöllistyminen ja yksilöllisyyden huomioiminen, joita henkivät myös lapsille laadittavat henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat, joiden lähtökohtina ovat lapsen tarpeet ja etu. Toinen yhä enemmän varhaiskasvatuksen käytäntöön siirtynyt teema on lasten ja huoltajien osallistuminen. Lasten osallisuus, lapsen äänen kuuleminen ja asema varhaiskasvatustilain ja edellä mainittujen asioiden edistäminen ovatkin tärkeitä varhaiskasvatustieteen tutkimuskohteita. (Kouvula ym. 2017, 27–29, 34.)

Varhaiskasvatuksen perustana toimii korkeasti koulutettu henkilökunta. Varhaiskasvatuksen opettajilla on kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuudesta ja tavoitteellisesta toteutumisesta sekä toiminnan kehittämisestä ja arvioinnista. Varhaiskasvatuksen opettajat, varhaiskasvatuksen sosionomit, lastenhoitajat, erityisopettajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilökunta tekevät tiiviistä yhteistyötä ja toteuttavat ja suunnittelevat toimintaa yhdessä. Päiväkodin henkilöstön moniammatillisuus on suuri voimavara laadukasta varhaiskasvatusta toteutettaessa. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan tehtävänä on myös ylläpitää varhaiskasvatuksen laatua arvioimalla toimintaa ja kehittämällä toiminnan arviointia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. 18; Kouvula ym. 2017, 28.)

Suomalainen varhaiskasvatus määrittää Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä varhaiskasvatustilain (580/2015). Uusi varhaiskasvatustilain painottaa lasten oikeutta saada korkeatasoista varhaiskasvatusta ja painopiste on muuttunut huoltajien tukemisesta lasten osallisuuteen, kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja oikeuteen oppia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018; Varhaiskasvatustilain 580/2015.)

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on muun muassa

- Edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia.
- Tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista.
- Toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset.
- Turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä.
- Antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa.
- Kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen.
- Varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 3 §)

3.2 Vuorohoito

Työelämä on muuttunut ja moninaistunut paljon viime vuosien saatossa, mikä tarkoittaa sitä, että yhä useampi lapsi osallistuu varhaiskasvatukseen epätyypillisinä aikoina ja epä säännöllisesti. Vuorohoidon tulee mukailla samoja valtakunnallisen tason tavoitteita ja periaatteita, vaikka lapsi osallistuisikin varhaiskasvatukseen epätyypillisinä aikoina ja epä säännöllisesti. Tavoitteiden toteutuminen ei kuitenkaan ole aina helppoa, sillä lasten ja henkilökunnan läsnäolot vaihtelevat. (Siippainen 2018, 1.) Riippumatta lapsen hoitoajoista, lapsella on oikeus saada tavoitteellista ja suunnitelmallista kasvatusta, opetusta ja hoitoa, jonka lähtökohdana on ensisijaisesti lapsen tarpeet ja etu. Vuorohoidon ollessa luonteeltaan hyvin erilaista verrattuna perinteiseen päiväkotiin, ovat vuorohoidon kasvattajat erityisen tärkeässä roolissa tasaisen ja tutun kasvuympäristön luomisessa. (Opetushallitus 2019.)

Lapselle, joka huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi tarvitsee vuorohoitoa, on järjestettävä sitä tarpeen mukaisessa laajuudessa. Erityissäädöksiä, jotka koskisivat vuorohoitoa, ei laissa tai asetuksissa kuitenkaan ole, vaan jokainen kunta tulkitsee lain ja asetuksen haluamallaan tavalla (Siippainen 2018, 14). Vuorohoitoa voidaan järjestää päiväkotitoimintana iltaisin, viikonloppuisin, öisin sekä arki- ja juhlapyhinä. Vuorohoidossa olevan lapsen

osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä, eriytmistä ja ennakointia. Tämä on tärkeää ottaa huomioon päiväkodin pedagogista toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 19.)

Kodinomainen puuhastelu, kahden keskeiset kohtaamiset ja rento toiminta ovat ehdottomasti vuorohoidon vahvuuksia ja ominaispiirteitä. Kodinomaisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että se voisi kokonaan syrjäyttää pedagogisen, aikuisten suunnitteleman toiminnan. Vaihtelevuuden ja epäsäännöllisyyden vuoksi varhaiskasvatuksen tavoitteet on osattava rakentaa osaksi arjen toimintoja entistä joustavammin. Pedagogisen toiminnan ei tarvitse sijoittua aamupäivään eikä sen tarvitse olla ikäryhmätasosta toimintaa. Jokapäiväinen pedagogiikka voi toteutua missä tahansa kohtaa päiväjärjestyksessä, niin opetuksen, hoivan kuin kasvatuksen käytännöissä. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaisen toiminnan täytyy toteutua myös vuorohoidossa olevan lapsen kohdalla, jokaisena varhaiskasvatuspäivänä. Laadukas varhaiskasvatus on myös vuorohoidossa olevan lapsen oikeus. (Siippainen 2018, 2.)

4 Selvityksen tavoite, tarkoitus ja selvityskysymykset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, kuinka lapset ja kasvattajat kokevat lasten osallisuuden toteutumisen Nurmilinnun päiväkodissa. Opinnäytetyössä aihetta tarkastellaan sekä päiväkodin lasten, että kasvattajien näkökulmasta. Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, kuinka lasten toiveita huomioidaan Kouvolassa sijaitsevan Nurmilinnun päiväkodin toiminnan suunnittelussa. Lisäksi tavoitteena on tuottaa Nurmilinnun päiväkodin henkilökunnalle tietoa siitä, kuinka lasten toiveiden huomioiminen toteutuu heidän päiväkodissaan. Selvitystulosten perusteella Nurmilinnun päiväkodin voi tarvittaessa kehittää toimintaansa.

Selvityskysymyksemme olettavat, että lapsilla on toiveita ja mielipiteitä päiväkodin toimintaa koskien. Opinnäytetyömme selvityskysymykset ovat:

1. Millaisia toiveita lapsilla on päiväkodin toimintaan liittyen?
2. Kysytäänkö ja toteutetaanko lasten esittämiä toiveita?
3. Miten Nurmilinnun päiväkodin kasvattajat näkevät osallisuuden ja sen toteutumisen heidän päiväkodissaan?
4. Miten lasten osallisuutta Nurmilinnun päiväkodissa voitaisiin kehittää?

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Yhteistyötaho

Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Kouvolan kaupungin varhaiskasvatuksen sekä Nurmilinnun päiväkodin kanssa. Toteutimme opinnäytetyömme Kouvolaissa sijaitsevassa Nurmilinnun päiväkodissa Ulpuoiden ja Unikoiden ryhmissä, joissa lapset ovat iältään 3–5-vuotiaita. Saimme toiveen kyseisestä selvityksestä suoraan Nurmilinnun päiväkodilta.

5.2 Selvitysmenetelmä ja aineiston keruu

Toteutimme opinnäytetyömme selvityksen laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää soveltaen, sillä tarkoituksenamme oli selvittää sekä lasten että kasvattajien omakohtaisia kokemuksia lasten toiveiden huomioimiseen liittyen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavaa aihetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti ja aineisto kootaan yleensä luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on myös joustavuus ja tilanteisiin mukautuminen. Laadullinen tutkimus suosii ihmisiä tiedonkeruun välineenä ja tutkittava ryhmä valitaankin tarkoituksen mukaisesti satunnaisotoksen sijaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164,182.)

Laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa tutkimuksessa kerätyn aineiston kokoa ei määritä aineiston määrä vaan sen laatu, minkä vuoksi pienikin määrä tutkimusaineistoa voi riittää. Lähtökohtana on aineiston yksityiskohtainen ja monitahoinen tarkastelu. Esimerkkejä laadullisista aineistonhankintametoista, joissa tutkittavan ryhmän ”ääni” pääsee esille ovat ryhmähaastattelu ja teemahaastattelu. Määrällisestä tutkimuksesta poiketen, laadullinen tutkimus ei tavoittele yleistettävyyttä. Tutkijan pyrkimys on paljastaa odottamattomia seikkoja tutkittavasta aiheesta. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.)

Kasvattajien ajatusten kerääminen toteutettiin sähköisellä strukturoimattomalla kyselylomakkeella. Kysely oli kaikille kasvattajille sama. Päiväkodin kasvattajat pääsivät vastaamaan sähköiseen kyselyyn heidän sähköpostiinsa lähettämämme linkin kautta. Linkin kanssa samaan sähköpostiin olimme liittäneet myös saatekirjeen, jossa selvitimme kasvattajille kyselyn tarkoituksen ja rohkaisimme kasvattajia vastaamaan kyselyyn. Lähetimme kyselylinkin yhteensä seitsemälle kasvattajalle, joista neljältä saimme vastaukset. Kasvattajien vastaukset kyselyyn pysyivät nimettöinä. Kysymyksiä laatiessamme keskityimme siihen, että kysymykset ovat tarpeeksi tarkkoja ja rajattuja, jotta saamme vastauksista selvityskysymyksiimme kaipaamaamme tietoa. Lisäksi pyrimme pitämään kysymykset lyhyinä ja selkeinä sekä kysymään vain yhtä asiaa kerrallaan. Kaikki kyselylomakkeemme

kysymykset olivat avokysymyksiä, mikä antoi vastaajille mahdollisuuden ilmaista itseään omin sanoin ja osoittaa omaa tietämystään aiheesta (Hirsjärvi ym. 2009, 198–204.)

Lasten mielipiteitä keräsimme puolistrukturoidulla haastattelulla, jossa kaikille haastateltaville esitettiin samat kysymykset, samassa järjestyksessä. Puolistrukturoitu haastattelu sopii sellaisiin tilanteisiin, joissa haastattelija on päättänyt haluavansa tietoa juuri tietyistä asioista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 56–57). Valitsimme lasten kohdalla tiedonkeruumenetelmäksi haastattelun, sillä näemme lapset aktiivisina ja merkityksellisinä toimijoina etenkin päiväkotimaailmassa. Haastattelu tiedonkeruun menetelmänä mahdollistaa aineiston keruun tilanteessa, joka on lapsille mukava ja joustava. Haastatteluun osallistui yhteensä 17 lasta. (Hirsjärvi ym. 2009, 205.)

Vallitsevan koronatilanteen vuoksi päädyimme toteuttamaan haastattelut varotoimena Nurmilinnun päiväkodin pihalla sijaitsevassa piharakennuksessa. Haastattelimme lapsia kahden ja kolmen hengen ryhmissä. Ryhmähaastattelu on tehokas menetelmä tiedonkeruuseen, sillä tietoja saadaan useammalta henkilöltä samaan aikaan. Erityisesti silloin, kun voidaan ennakoida haastateltavien olevan mahdollisesti arkoja, on ryhmähaastattelu erityisen käyttökelpoinen haastattelumenetelmä ja juuri tämän vuoksi valitsimmekin kyseisen menetelmän lasten haastatteluun. Pyrimme pitämään haastattelutilanteen kestoltaan lyhyenä, jotta lapset jaksaisivat keskittyä siihen, mutta emme kuitenkaan hoputtaneet lapsia vastamaan, vaan annoimme heidän vastata kaikessa rauhassa. Yhden pienryhmän haastatteluun kului noin 5–10 minuuttia. Haastattelukysymyksiä oli yhteensä kolme. Kysymyksiä laatiessamme keskityimme erityisesti kysymysten selkeyteen ja ymmärrettävyyteen lapsille. (Hirsjärvi ym. 2009, 210–211.)

5.3 Lasten haastattelu

Lasten mielipiteitä ja toiveita kartoitettaessa haastattelu on yleisesti käytetty menetelmä. Lasten haastattelu perustana on luottamus, sillä lapset ovat oman elämänsä ja kokemuksensa asiantuntijoita. Lapsia haastateltaessa on tärkeää pyrkiä tavoittamaan lasten kokemukset aidosti eikä aikuisuuden määrittelemänä. (Roos 2016, 30–31.)

Lasten haastattelun sijaan voisi olla parempi puhua lasten kanssa tapahtuvasta keskustelusta. Keskustelua luonnehtii yleensä tutkijan halu saada tutkimukseen liittyen aineistoa, jossa lasten ajatukset ja näkemykset tulevat mahdollisimman hyvin esille heidän omalla kielellään ja lähestymistavallaan. (Hyvärinen 2017, 312.)

Haastattelutilanteen rakentumiseen vaikuttavat merkittävästi lapsen puheen kehitys ja valmiudet itsensä ilmaisuun puheen avulla. Monesti lapsen tapa ajatella eroaa aikuisen ajattelutavasta ja asioiden ymmärtäminen aikuisen logiikalla lapsen todellisuudesta käsin voi

olla haastavaa. Haastattelun kontekstilla eli ajankohdalla, paikalla ja läsnäolijoilla on vaikutusta siihen, mitä lapset haastattelun aikana kertovat. Merkitystä on myös, sillä millaisessa tilanteessa haastattelu toteutetaan, tapahtuuko se esimerkiksi leikin lomassa vai jossakin erillisessä tilanteessa. (Roos 2016, 32–35.) Lasten kerronta on usein moninaista ja monikanavaista ja puhutun kerronnan ohella myös eleet, ilmeet ja liikkeet ovat tärkeä osa lapsen kerrontaa. Lapset ovat usein suorasanaisia ja avoimia, mutta toisaalta lapset voivat olla ilmaisuissaan lyhytsanaisia ja epäselviä, joten haastattelijan voi olla vaikea tulkita heidän viestejään. (Roos & Rutanen. 2014, 29.)

Haastattelutilanne on hyvä aloittaa tavallisella keskustelulla ja haastateltava tulee kohdata ihmisenä eikä vain tiedonlähteenä. Jotta lapsilta saataisiin heidän omaa ja aitoa kerrontaa on tutkijan osattava tehdä lapsille helposti ymmärrettäviä kysymyksiä tai kerrontapyyntöjä. Tutkimuskeskustelu vaatii sekä lapselta että haastattelevalta aikuiselta paljon. Aikuinen saattaa epäillä lapsen keskittymiskykyä, kielellisiä taitoja ja puheena olevien asioiden oikeaa hahmottamista. On tärkeää muistaa, että lapsen hahmottamistapa on aina oikea, jos ollaan kiinnostuneita lasten näkökulmasta. Aikuisen tehtävänä on tarkistaa keskustelemalla, että lapsen kertoma sanoma tulee varmasti oikein ymmärretyksi. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvoori 2017, 39, 315.)

Käytimme selvityksessämme ryhmähaastattelua, sillä yksilöhaastattelu vieraan haastattelijan kanssa olisi voinut olla lapselle pelottava ja epämiellyttävä kokemus. Usein ryhmähaastattelu on lapsille luontevampi tilanne, sillä lapset toimivat kaveriryhmissä. Ryhmähaastattelutilanteessa lapsilla on myös mahdollisuus valita oman aktiivisuutensa aste. Haasteeksi voi kuitenkin osoittautua se, että ujojen ja arkojen lasten äänet jäävät kuulematta. Lisäksi ryhmähaastattelutilanteessa lapset saavat helposti myötäillä toisten lasten vastauksia ja eivät välttämättä uskalla sanoa omaa eriävää mielipidettään. (Helavirta 2007, 631.)

5.4 Aineiston käsittely

Aloitimme aineiston käsittely lasten haastattelujen litteroinnilla. Litteroinnilla tarkoitetaan esimerkiksi nauhoitetun puhemuotoisen aineiston puhtaaksi kirjoittamista. Litterointi helpottaa aineiston hallitsemista ja analysoimista. Suoritimme aineiston litteroinnin tekstitiedostoksi heti haastatteluiden jälkeen, jotta asiat ja keskustelut olisivat vielä tuoreessa muistissa. Litteroitu äänitallenne muodostaa haastattelututkimuksen tutkimusaineiston. Keskityimme litteroinnissa erityisesti puheen ja aineiston sisältöön, emmekä niinkään lasten kielenkäyttöön tai ilmaisuun, joten emme käyttäneet litteroinnissamme esimerkiksi eleitä ilmaisevia erikoismerkkejä. Litteroinnin jälkeen myös haastatteluaineistoa voidaan alkaa analysoidaan ja järjestelemään teemoittain. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 74,78–79.)

Käsittelimme ja ryhmittelimme haastatteluissa ja kyselyllä kerättyä aineistoa aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää mukaillen. Tarkoituksena oli hakea vastauksia selvityksen tarkoitukseen ja selvityskysymyksiin. Käsittelimme aineistoa eritellen, eroja ja yhtäläisyyksiä etsien sekä tiivistäen. Aineisto purettiin ensin osiin ja siitä etsittiin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, jonka jälkeen aineisto pyrittiin tiivistämään kokonaisuudeksi, joka vastaa mahdollisimman hyvin selvityksen tarkoitukseen ja selvityskysymyksiin. Epäoleellinen tieto rajattiin selvityksen ulkopuolelle. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa tutkimuksen pääpaino on aineistossa. Aineistolähtöisyys vaatii tutkijalta kuria pysyä aineistossa ja olla esimerkiksi tekemättä ennakkokäsityksiä. Lisäksi hyödynsimme aineiston käsittelyssä myös teemoittelua, jossa teemoja muodostetaan useimmiten etsimällä aineistosta yhdistäviä tai erottavia seikkoja. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 15, 105.)

5.5 Selvityksen eettisyys ja luotettavuus

Selvityksen tekoon liittyy useita eettisiä kysymyksiä, jotka tutkijan on otettava huomioon. Jokaisen tutkijan omalla vastuulla on tutkimuseettisten periaatteiden tunteminen ja niiden toteuttaminen omassa tutkimuksessaan. Uskottava ja eettisesti hyvä tutkimus vaatii, että tutkimuksen teossa on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä. (Hirsjärvi ym. 2009, 23.) Tutkimustietoja käsitellessä tutkijan on huomioitava tarkasti tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetti sekä luottamuksellisuus ja kaikilta tutkittavilta täytyy saada suostumus tutkimukseen osallistumisesta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 22–23).

Selvityksemme luotettavuus perustuu yhden tietyn päiväkodin, sen lasten ja kasvattajien vastauksiin ja näkemyksiin päiväkodin toiminnasta. Selvityksen tulokset vastaavat siis heidän näkemystään, eivätkä ole vain yksi ainoa totuus. Selvityksemme luotettavuutta parantaa tarkka selostus tutkimuksen toteutumisesta. Aineiston tuottamisen olosuhteet kerrotaan todenmukaisesti ja selkeästi. Kuvaamme opinnäytetyössämme lasten haastattelun olosuhteet, ympäristön, haastatteluun käytetyn ajan ja mahdolliset häiriötekijät. (Hirsjärvi ym. 2009, 232.)

Olemme toteuttaneet opinnäytetyössämme hyvää tutkimuskäytäntöä ja hankkineet tarvittavat tutkimusluvut ja suostumukset opinnäytetyömme toteuttamista varten. Ennen opinnäytetyöprosessin aloittamista lähetimme kaikille opinnäytetyöhön osallistuville henkilöille saatekirjeen, josta ilmenee oleelliset tiedot opinnäytetyöhömmme liittyen. Rohkaisimme myös esittämään lisäkysymyksiä, mikäli sellaisia ilmenee. Pyysimme lasten huoltajilta kirjallisen luvan lasten haastatteluun suostumuslomakkeella. Lisäksi pyysimme luvan haastatteluun myös lapsilta itseltään, sillä on tärkeää varmistaa lapsen oma suostumus tutkimukseen osallistumiseen.

Selvityksemme toteutuksessa on huomioitu ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Osallistuminen opinnäytetyöme selvitykseen on vapaaehtoista ja selvitykseen osallistujien yksityisyydensuoja säilyy. Huolehdimme läpi opinnäytetyöme toteutuksen yksittäisten henkilöiden anonymiteetistä, eivätkä he ole tunnistettavissa selvityksen kuvauksista. Säilytämme kerättyä selvitysaineistoa niin, että ulkopuolisilla ei ole niihin pääsyä ja opinnäytetyön valmistuttua hävitämme selvitysaineiston asianmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 25.)

6 Selvityksen koonti

6.1 Lasten ajatukset

Haastattelimme yhteensä 17 lasta. Haastattelut toteutettiin 2–3 lapsen pienryhmissä. Muokkasimme haastattelukysymyksistä lapsille helposti ymmärrettävät. Haastattelukysymyksiä olivat: mitä lapset haluaisivat päiväkodissa tehdä, kysyvätkö aikuiset lasten toiveita ja toteutetaanko lasten toiveita.

Haastattelu aloitettiin kertomalla lapsille, miksi heitä haastatellaan ja esittelemällä heille nauhurin. Ennen varsinaisen haastattelun aloittamista kysyimme lapsilta luvan haastattelun nauhoittamiseen. Lapset saivat myös kokeilla nauhuria, sillä moni lapsista oli kiinnostunut nauhurista. Tarkoituksena oli luoda haastattelua varten rento ja jutusteleva ilmapiiri. Kerroimme myös lapsille, ettei haastattelu kestäisi kauaa ja, että he saisivat mennä jatkamaan leikkejä heti haastattelun päätyttyä. Suurin osa lapsista osallistui haastatteluun mielellään ja rohkeasti.

Haastattelutilanne ja olosuhteet olivat poikkeukselliset vallitsevan pandemian vuoksi. Alkuperäisenä tarkoituksena oli haastatella lapsia sisätiloissa ja käydä tutustumassa lapsiin ennen varsinaista haastattelutilannetta. Tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista, joten jouduimme muuttamaan suunnitelmaa. Päädyimme lopulta pitämään haastattelut Nurmilinnun päiväkodin pihalla sijaitsevassa piharakennuksessa. Haastattelutilanne ei siis ollut optimaalinen rauhattoman ympäristön vuoksi. Lisäksi haastattelutilanteesta saattoi tehdä lapsille jännittävän kasvoillamme olleet maskit.

Haastattelun aloitimme kysymällä lapsilta, mitä he haluaisivat päiväkodissa tehdä. Jokainen haastatelluista lapsista kertoi mielellään siitä, mitä he haluaisivat päiväkodissa tehdä. Kaikki lapset kertoivat haluavansa leikkiä päiväkodissa. Osa lapsista tarkensi haluavansa leikkiä autoleikkiä ja osa kertoi haluavansa leikkiä jonkun tietyn kaverin kanssa. Lapset kertoivat vastauksissaan haluavansa myös esimerkiksi askarrella sekä kolata lunta päiväkodin pihalla. Vastaukset jakoutuivat selkeästi sekä ulko- että sisäleikkeihin.

Mä hinaan autoja mielummin vaijerilla.

Mä haluisin pelata sählyä.

Öö, me halutaan tehdä pikkuautoil leikkitä.

Leikkiä leikkiä leikkiä!

Mie leikin "lapsen nimi" kanssa nii.

Seuraavaksi kysyimme lapsilta kysyvätkö aikuiset heiltä, mitä he haluaisivat päiväkodissa tehdä. Lapset olivat asiasta montaa eri mieltä. Osa lapsista koki, etteivät aikuiset kysy heidän toiveitaan, kun taas suurin osa lapsista koki, että heidän toiveitaan kysytään aina. Osa lapsista oli myös sitä mieltä, että heidän toiveitaan kysytään joskus ja osa ei osannut sanoa.

Öö, ei me tiietä.

Mmm, kysyy joskus.

Kysyy! Aina!

No, me päätetään, ku me tietään mitä me halutaan leikkii.

Lopuksi kysyimme lapsilta, toteutetaanko heidän esittämiä toiveitaan. Suurin osa lapsista oli sitä mieltä, että heidän toiveitaan toteutetaan. Joukkoon mahtui myös muutamia eriäviä vastauksia, mutta kukaan lapsista ei kokenut, että toiveita ei toteutettaisi ikinä.

Joo!

Öö no joo, toteutetaan niitä välillä.

Mä en muista.

Harvoin yleensä.

6.2 Kasvattajien ajatukset

Keräsimme kasvattajien ajatuksia osallisuudesta strukturoimattoman sähköisen kyselylomakkeen avulla. Kysely lähetettiin sähköpostitse yhteensä seitsemälle kasvattajalle, joista neljä vastasi kyselyyn. Vaikka olisimmekin toivoneet enemmän vastauksia, niin ymmärrämme, että arki päiväkodissa on kasvattajille hektistä, eikä kyselyyn vastaamiselle ole välttämättä aikaa. Koemme kuitenkin saaneemme riittävän määrän vastauksia. Kysely koostui viidestä kysymyksestä, jotka kaikki olivat avokysymyksiä.

6.2.1 Osallisuuden käsite

Kysyimme kasvattajilta mitä heidän mielestään osallisuus tarkoittaa. Kaikkien kyselyyn vastanneiden kasvattajien vastauksissa osallisuus nähtiin lapsen mahdollisuutena vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, toiminnan suunnitteluun ja päätöksiin. Kasvattajien mielestä tärkeää osallisuudessa on lapsen kuuleminen ja näkeminen omana yksilönään. Osallisuus nähtiin myös lapsen tunteena ryhmään kuulumisesta juuri omana itsenään.

Osallisuus tarkoittaa että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi. Hän saa mahdollisuuden vaikuttaa häntä koskeviin asioihin. Lapsi saa olla osa ryhmää juuri omana itsenään. Osallisuus on lapsen oikeus. Osallisuus on tunnetta että kuuluu osaksi ryhmää.

6.2.2 Osallisuuden näkyminen ja toteutuminen

Kysyimme kasvattajilta, millaisia toiveita lapsilla on päiväkodin toiminnan suhteen. Esille nousi lasten toiveita askartelusta, musiikkiin liittyvästä toiminnasta ja erilaisista leikeistä. Kasvattajien vastausten perusteella lasten yleisin toive liittyi päiväkodissa tehtäviin retkiin.

Lapset toivovat paljon retkiä ja esim. jotain tiettyjä lauluja tai tiettyjä askarteluja. Paljon he toivovat metsäretkiä.

Kysyimme kasvattajilta, miten lasten toiveita kysytään heidän päiväkodissaan. Vastauksista nousi esille Nurmilinnun päiväkodin oma menetelmä lasten ja lasten vanhempien toimintaa koskevien toiveiden ilmaisemiseen ja keräämiseen. Heillä on käytössään eteisessä sijaitseva toivepuu, johon lapset voivat yhdessä vanhempiensa kanssa kirjata omia toiveitaan toimintaan liittyen. Lisäksi lasten toiveita kysytään lasten kanssa keskustelemalla ja heidän mielipiteitään kysymällä. Lapset saavat esimerkiksi vaikuttaa siihen, mitä leikkiä he haluavat leikkiä ja kenen kanssa.

Lasten kanssa keskustellaan päivittäin, jolloin heillä on mahdollisuus kertoa toiveistaan tai jos jollekin lapselle kertominen on haasteellista niin on myös mahdollisuus esim. piirtää tai saduttaa. Arjessa lapset saavat vaikuttaa asioihin, joihin he ikänsä/kehityksensä puolesta voivat vaikuttaa kuten esim. mitä leikkiä haluavat leikkiä, kenen kanssa jne.

Lisäksi kysyimme, miten lasten toiveita huomioidaan ja toteutetaan. Kasvattajien vastauksista tuli ilmi, että lasten toiveita kirjataan ylös ja mielenkiinnonkohteita pyritään huomioidaan mahdollisimman paljon toiminnan suunnittelussa. Lisäksi ryhmän kasvattajat käyvät säännöllisesti lukemassa toivepuuhun kertyneitä toiveita ja niitä pyritään toteuttamaan spontaanisti osana arjen muuta toimintaa.

Toiminnan suunnittelussa huomioidaan mielenkiinnon kohteet. Toiveita pyritään toteuttamaan mahdollisimman paljon.

6.2.3 Osallisuuden kehittäminen

Lopuksi kysyimme kasvattajilta vielä, kuinka lasten toiveiden huomioimista voitaisiin kehittää päiväkodin toiminnassa. Kaksi kyselyyn vastanneista kasvattajista oli sitä mieltä, että toiveiden kysyminen toteutuu jo erittäin hyvin heidän päiväkodissaan. Vastauksista nousi

esiin myös kehityskohteita ja ideoita toiveiden huomioimisen kehittämiseksi. Vastauksista nousi esille idea päiväkodin yhteisestä linjauksesta, jossa lasten toiveita ja niiden toteutumista seurattaisiin systemaattisesti. Lisäksi voitaisiin tarjota enemmän vaihtoehtoja erilaisissa valintatilanteissa, kuten esimerkiksi leikkivalinnoissa.

Mielestäni lasten toiveita ja osallisuutta huomioidaan jo nyt erittäin hyvin. Aikuisten tuki tulee sitoutua mikäli he lupaavat toteuttaa jonkun toiveen eikä vain luvata, mutta sitten jättää tekemättä.

Enemmän erilaisia toimintavaihtoehtoja, joista voisi valita. Lapsikokouksissa esille tulevien asioiden huomioimista suuremmassa määrin.

7 Yhteenveto

7.1 Johtopäätökset

Halusimme opinnäytetyössämme selvittää, kuinka lasten toiveiden huomioiminen toteutuu Kouvolassa sijaitsevassa Nurmilinnun vuoropäiväkodissa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana on ryhdytty korostamaan lasten osallisuuden merkitystä ja kuulemista eri palveluiden piirissä, kuten myös varhaiskasvatuksessa. Uuteen varhaiskasvatustalakiin (580/2018) on kirjattu lasten oikeudesta osallisuuteen ja itseään koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) lapsen osallistumista toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa korostetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaisen toiminnan täytyy toteutua myös vuorohoidossa olevan lapsen kohdalla, jokaisena varhaiskasvatuspäivänä (Siippainen 2018, 2). Tässä opinnäytetyössä selvitimme, kuinka lasten osallisuus ja kuuleminen toteutuvat Nurmilinnun päiväkodissa.

Varhaiskasvatuksessa tapahtuneiden poliittisten ja rakenteellisten uudistusten myötä, varhaiskasvatuksen asema yhteiskunnassa on selkiytynyt ja se on saanut osakseen ansaitsemaansa arvostusta. Myös asenteiden ja periaatteiden tasolla varhaiskasvatus nähdään uudessa valossa. Huomattavin muutos on siinä, että lapsi on noussut varhaiskasvatuksen keskiöön ja lapsuutta pidetään tärkeänä elämänjaksona eikä vain siirtymävaiheena kohti nuoruutta ja aikuisuutta. (Koivula ym. 2017, 10; Leskisenoja 2019, 29–30.) Varhaiskasvatukselta vaaditaan nykypäivänä lapsilähtöisyyttä, joka on käsitteenä korvannut aikaisemmin käytetyn lapsikeskeisyyden. Varhaiskasvatuksen toiminta tulisi suunnitella siten, että jokainen lapsi huomioidaan yksilöllisesti eikä ainoastaan osana ryhmää. (Kalliala 2008, 22.)

Enemmistö haastattelemistamme lapsista vastasi, että heidän toiveitaan kysytään aina, kun taas osa lapsista vastasi, etteivät aikuiset kysy heidän toiveitaan. Aineistosta nousi esiin myös muutamia vastauksia, joissa lapset olivat sitä mieltä, että heidän toiveitaan kysytään joskus. Suurin osa lapsista oli sitä mieltä, että heidän toiveitansa toteutetaan päiväkodin toiminnassa. Vastauksista kävi ilmi, että yksikään lapsi ei kokenut, ettei hänen toiveitaan toteutettaisi koskaan. Saamiemme vastauksien perusteella lasten toiveita kuullaan ja huomioidaan Nurmilinnun päiväkodin toiminnassa ja sen suunnittelussa pääosin hyvin.

Kaikkien kyselyyn osallistuneiden kasvattajien vastauksista kävi ilmi, että lapsen osallisuus nähtiin lapsen mahdollisuutena vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, toiminnan suunnitteluun ja päätöksiin. Lapsen osallisuudessa tärkeimmäksi koettiin lapsen kuuleminen ja näkeminen omana yksilönään sekä ryhmän jäsenenä. Saamiemme vastausten perusteella kasvattajat kysyvät lasten toiveita monia menetelmiä hyödyntäen. Kasvattajien vastausten perusteella lasten toiveita kirjataan ylös ja pyritään huomioimaan mahdollisimman paljon

toimintaa suunniteltaessa. Puolet vastanneista kasvattajista olivat sitä mieltä, että toiveiden huomioiminen toteutuu jo hyvin heidän päiväkodissaan. Kasvattajien vastauksista nousi esiin kuitenkin myös kehityskohteita ja ideoita toiveiden huomioimisen kehittämiseksi. Saamiemme vastausten perusteella kasvattajat kysyvät lasten toiveita päiväkodin toimintaan liittyen ja myös pyrkivät huomioimaan ja toteuttamaan niitä mahdollisimman paljon päiväkodin arjessa.

7.2 Pohdinta

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää, kuinka lapset ja kasvattajat kokevat lasten osallisuuden toteutumisen Nurmilinnun päiväkodissa. Opinnäytetyössä aihetta tarkastellaan sekä päiväkodin lasten, että kasvattajien näkökulmasta. Tavoitteena oli selvittää, kuinka lasten toiveita huomioidaan Kouvolassa sijaitsevan Nurmilinnun päiväkodin toiminnan suunnittelussa. Lisäksi tavoitteena oli tuottaa Nurmilinnun päiväkodin henkilökunnalle tietoa siitä, kuinka lasten toiveiden huomioiminen toteutuu heidän päiväkodissaan. Aineistonkeruumenetelminä toimivat kasvattajien sähköinen strukturoimaton kyselylomake sekä lasten ryhmähaastattelu. Valitsimme kyseiset aineistonkeruumenetelmät, jotta saisimme mahdollisimman avoimia ja laajoja vastauksia.

Koemme onnistuneemme valitsemaan opinnäytetyöhömmme juuri oikeat ja sopivat aineistonkeruumenetelmät. Lasten haastatteluista saamamme aineisto oli mielestämme laajuudeltaan riittävä ja olemme siihen tyytyväisiä. Kuitenkin loppuvaiheessa opinnäytetyöprosessiamme heräsi ajatus, että teemahaastattelua hyödyntämällä olisimme voineet saada lapsilta laajempia vastuksia. Sähköinen kysely kasvattajille oli mielestämme toimiva aineistonkeruumenetelmä ja saimme riittävästi aineistoa. Vallitseva poikkeustilanne toi opinnäytetyön toteuttamiseen omat haasteensa, jotka näkyivät etenkin lasten haastattelutilanteessa.

Opinnäytetyömme aihe valikoitui kiinnostuksenkohteidemme kautta. Osallisuus osana varhaiskasvatusta sekä vuorohoito ja sen erityispiirteet ovat mielestämme aiheina kiinnostavia. Lähdimme tekemään selvitystä myös aiheen ajankohtaisuuden ja Nurmilinnun päiväkodilta saamamme toiveen vuoksi. Lisäksi olimme kiinnostuneita käyttämään selvitysmenetelmänä lasten haastattelua ja tässä opinnäytetyössä se oli mahdollista. Lasten haastattelu on mielestämme menetelmänä kiinnostava, sillä näin saadaan lasten ääni oikeasti kuuluviin. Opinnäytetyöstämme saamamme tulokset eivät tuottaneet suurempia yllätyksiä ja saamamme tulokset olivat mielestämme erittäin positiivisia lasten osallisuutta ja kuulemista ajatellen.

Aloitimme opinnäytetyöprosessin syksyllä 2019 opinnäytetyön aiheen valinnalla. Opinnäytetyömme suunnitelman teimme keväällä 2020 ja opinnäytetyömme toteuttamisen aloitimme syksyllä 2020. Ennen toteuttamisen aloittamista haimme tarvittavat tutkimusluvut

Kouvolan kaupungilta. Toteutimme opinnäytetyöhöme liittyvät haastattelut ja kyselyn alkuvuodesta 2021. Opinnäytetyöprosessi kesti siis kokonaisuudessaan reilun vuoden. Opinnäytetyön prosessi on ollut monivaiheinen ja sisältänyt tunteita ilosta suruun. Opinnäytetyöprosessin aikana koemme, että tutkimustaitomme ovat kehittyneet ja tulevaisuudessa osaamme tarvittaessa toteuttaa prosessin sujuvammin ja johdonmukaisemmin.

Opinnäytetyömme tavoitteet toteutuivat mielestämme hyvin. Saimme tuotettua Nurmilinnun päiväkodin henkilökunnalle tietoa siitä, kuinka lasten toiveiden huomioiminen toteutuu heidän päiväkodissaan. Nurmilinnun päiväkodin henkilökunta voi tarvittaessa hyödyntää saatuja tietoja toimintansa toteuttamisessa, suunnittelussa ja sen kehittämisessä. Jatkotutkimusideana aihetta voitaisiin tutkia lasten vanhempien näkökulmasta tai enemmän vuorohoidon erityispiirteisiin painottaen.

Lähteet

Helavirta, S. 2007. Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka. Viitattu 27.1.2021. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101030/helavirta.pdf?sequence>

Hirsjärvi, S., Remes, P & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (toim.) 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.

Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J. (toim.) 2018. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2. Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) 2019. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Vastapaino: Tampere.

Karlsson, L. & Karimäki, R. 2012. Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kataja, E. Opetushallitus. 2018. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuksen tueksi. Osallisuus varhaiskasvatuksessa videosarja. Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osallisuus-varhaiskasvatuksessa-video-sarja#9f29aedb>

Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen P. (toim.) 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino.

Kuntalaki 410/2015. Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kuntalaki>

Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Toteuta käytännössä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nuorisolaki 1285/2016. Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161285?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=nuorisolaki>

Nurmi, S. & Rantala, K. (toim.) 2011. Näyn & kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. LK-kirjat/ Lasten Keskus Oy: Helsinki.

Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Mitä on varhaiskasvatus? Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus#9f29aedb>

Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuksen tueksi. Vuoro-
hoito. Luettu 19.1.2021. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vuoroahoito>

Oranen, M. 2019. THL. Käsikirjat. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Lapsen osallisuus. Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

Perusopetuslaki 628/1998. Viitattu 19.1.2021 Saatavilla: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perusopetuslaki>

Ranta, S. 2018. Tutkittua varhaiskasvatuksesta. Lapsilähtöisyys ja aikuisjohtoisuus osallisuuden ja pedagogiikan aikana. Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: <https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2018/06/29/lapsilahtoisuus-ja-aikuisjohtoisuus-osallisuuden-ja-pedagogiikan-aikana/>

Roos, P. & Rutanen, N. 2014. Metodologisia haasteita ja kysymyksiä lasten tutkimushaastattelussa. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti 2(3). 27–47. Viitattu 27.1.2021. Saatavilla: <https://jecer.org/wp-content/uploads/2014/10/Roos-Rutanen-issue3-2.pdf>

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lasten kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Kvali-MOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2009. Tampere. Viitattu 12.4.2021. Saatavilla <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>

Siippainen, A. 2018. Laadukas varhaiskasvatus vuorohoidossa. Verkkolehti. Viitattu 14.1.2021. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/oph_laadukas-vuoroahoito_anna-siippainen.pdf

Siippainen, A. 2018. Sukupolvisuhteet, hallinta ja subjektifikaatio. Etnografinen tutkimus lasten ja aikuisten suhteista vuorohoitopäiväkodissa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän

yliopisto. Viitattu 27.1.2021. Saatavilla: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/59190/978-951-39-7512-8_vaitos24082018%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 19.1.2021 Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

THL. 2019. Aiheet. Hyvinvointi- ja terveyserot. Eriarvoisuus. Hyvinvointi. Osallisuus. Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

THL. 2019. Aiheet. Lapset, nuoret ja perheet. Johtamisen tueksi. Lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lasten_ja_nuorten_vaikuttamismahdollisuudet

THL. 2020. Aiheet. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Osallisuuden edistäminen. Viitattu 19.1.2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>

Unicef. Lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeuksien sopimus – koko teksti. Viitattu 27.1.2021. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Viitattu 13.1.2021 Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 13.1.2021. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Liite 1. Haastattelurunko

Lasten toiveiden huomioiminen vuorohoidossa - Haastattelurunko

1. Millaisia toiveita lapsilla on päiväkodin toiminnan suhteen?
2. Kysytäänkö lasten toiveita?
3. Toteutuvatko lasten toiveet?

Liite 2. Suostumuslomake

Suostumuslomake

”Lasten toiveiden huomioiminen vuoropäiväkodissa”

Senni Pio ja Saana Karilahti

Olen saanut riittävästi tietoa kyseisestä opinnäytetyöstä ja olen ymmärtänyt saamani tiedon. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut kysymyksiini riittävät vastaukset. Tiedän, että minulla on mahdollisuus keskeyttää osallistumiseni missä tahansa vaiheessa.

Suostun siihen, että lapseni osallistuu tähän opinnäytetyöhön liittyvään tutkimukseen.

Aika ja paikka

Lapsi

Alaikäisen huoltajan allekirjoitus

Liite 3. Kyselyrunko

Lasten toiveiden huomioiminen vuorohoidossa – Kyselyrunko

1. Millaisia toiveita lapsilla on päiväkodin toiminnan suhteen?
2. Miten lasten toiveita kysytään teidän päiväkodissanne?
3. Miten lasten toiveita huomioidaan/toteutetaan?
4. Miten lasten toiveiden huomioimista voitaisiin kehittää?
5. Mitä sinun mielestäsi osallisuus tarkoittaa?